

Środowisko polskie może bardziej uważnie przyrzeć się prezentacji manuskryptów słowiańskich, które odgrywają rolę w upewnieniu się co do oryginalności tekstu greckiego. Już E. Turdeanu⁷ podzielił je na cztery rodziny: do pierwszej należy XIII-wieczna kopia bułgarska, „niezaprzeczalnie najlepsza”⁸. XVII-wieczna redakcja rosyjska, oraz ukraińska postać manuskryptu z XVIII wieku; rodzina druga zawiera dwa fragmentaryczne manuskrypty krocackie pisane gładolicą, a ponowne badania Turdeanu ukazały bezpośrednią zależność obu rodzin od greckiego tekstu E; w trzeciej rodzinie znajdziemy redakcję serbską zachowaną od XV wieku na górze Atos i fragment z roku 1520; natomiast XVI-wieczny tekst bułgarski i serbo-macedoński z XV stulecia tworzą czwartą rodzinę mającą związki, podobnie jak trzecia, z dwiema wersjami rumuńskimi⁹.

Indeks terminów greckich jest dobrym uzupełnieniem dla istniejącej już „Konkordancji” autorstwa A. — M. Denisa i J. Schuhmachera. Dodatek, zawierający strony homilii Jana na Patmos i mającej odnośniki do „Testamentu Abrahama”, opracowany przez Paramelle (str. 170—173), ubogacą tę nową prezentację tekstu pseudoepigrafu. Schmidt nie zajmuje się tu (tak ważkimi dla dysput natury teologicznej) problemami powstania oryginału; nie jest to celem tej pracy. Książka ta rejestruje niejako obecny stan materialnego posiadania; podaje to, co jest konieczne do zrozumienia oznaczeń aparatu krytycznego, nie uzależniając się od rozmaitych i rozbieżnych rozważań natury historyczno-teologicznej. Jeżeli nawet takie sugestie prześwitują, to tylko w braniu pod uwagę historycznego „starszeństwa” odnalezionych dokumentów.

Byłoby sprawą przekraczającą wymiar niniejszej recenzji ukazywać teraz wszystkie szczegóły różniące obydwa wydania krytyczne. Sam wstęp — tytuł recenzji krótszej, a potem — już po pięciu słowach pierwszego wersu — różnice tekstowe i interpukcyjne wzbudzają słusne zainteresowanie teologa sprawdzającego zawartość ideową ludowej (?) tradycji religijnej o Abrahamie. Egzamin ten (jakkolwiek nie wszystkie zagadnienia poruszane dotychczas w związku z naszym dokumentem mają ostateczne rozwiązania) przyczyni się, sądzimy, bardziej do dyskusji lingwistycznych niż doktrynalnych. Nowe opracowanie krytyczne „Testamentu Abrahama” należy powitać z najwyższym uznaniem nie zapominając, że punktem odniesienia dla tego uznania pozostanie pionierska praca M. R. Jamesa.

Szczecin

KS. MARIAN WITTLIEB

PRÉSENCE DE SAINT JOSEPH AU XVIIe SIÈCLE; CAHIERS DE JOSEPHOLOGIE, vol. XXXV (1987), Centre de Recherche et Documentation, Oratoire Saint-Joseph Montreal, p. 828.

Pozycja powyższa obejmuje materiały IV Międzynarodowego Kongresu Józefologicznego, który odbył się w dniach 22—29 września 1985 r. w Sanktuarium św. Józefa w Kaliszu, zorganizowany przez Polskie Studium Józefologiczne, pod protektoratem kard. Józefa Glempa, prymasa Polski.

W Kongresie uczestniczyło około 200 osób, w tym ponad 50 z różnych krajów świata; wraz z całą obsługą było około 600 osób. W Kongresie uczestniczyli liczni przedstawiciele Wyższych Uczelni Katolickich z różnych krajów świata, a także przedstawiciele wszystkich Ośrodków Józefologicznych w świecie: Hiszpanii (Valladolid), Kanady (Montreal), Italii (Rzym), Meksyku (Meksyk), Polski (Kalisz) oraz Rzymskiego Ruchu Józefologicznego.

Kongres rozpoczął się w niedzielę dnia 22 września 1985 r. uroczystą Mszą św. kon-

⁷ *Notes sur la tradition littéraire du 'Testament d'Abraham'*, w: *Studi bizantini e neo ellenici*, XI, Rzym 1957, 405—410.

⁸ str. 35 recenzowanej książki.

⁹ Gaster, M., *The Apocalypse of Abraham*. From the Roumanian Text, Discovered and Translated, Londyn 1887; Petriceicu-Hasdeu, B., *Cartile poporane ale Romaniilor in secolul XVI*, Bukareszt 1879.

Kongres rozpoczął się w niedzielę dnia 22 września 1985 r. uroczystą Mszą św. kon celebrowaną na Placu św. Józefa przed bazyliką kolegiacką, pod przewodnictwem abpa metropolity wrocławskiego kard. Henryka Gulbinowicza. Obrady Kongresu odbywały się w dolnym Kościele Miłosierdzia Bożego w Kaliszu, poczynając od poniedziałku (23. 09) do soboty (28. 09) włącznie.

Omawiany tom obejmuje 828 stron druku i zawiera wszystkie referaty wygłoszone podczas Kongresu. Na końcu tomu dołączono 24 fotografie słynnych obrazów św. Józefa; spośród nich 12 znajduje się w kościołach polskich a pozostałe — w innych krajach.

Trudno w krótkiej recenzji omówić wszystkie poruszone zagadnienia w czasie Kongresu. Ograniczę się tylko do spraw zasadniczych. Temat Kongresu brzmiał: *Św. Józef w wieku XVII*. Całość tematyki w niniejszym tomie podzielono na kilka zagadnień a mianowicie:

- 1) Św. Józef w Piśmie św. (2 artykuły),
- 2) Teologia i duchowość Józefowa (11),
- 3) Literatura religijna (2),
- 4) Kaznodziejstwo (3),
- 5) Historia kultu (24),
- 6) Ikonografia (2),
- 7) Inne (1).

Razem wygłoszono 45 referatów oraz kilka krótkich komunikatów.

W czasie inauguracji Kongresu przedstawiciele Polskiego Studium Józefologicznego mówili na temat:

— *Józefologia współczesna na tle odbytych Kongresów* (ks. W. Hanc — Włocławek)

— *Rola i znaczenie kongresów w Kościele* (bp A. Nossol — Opole)

— *Charakterystyka kultu świętojózefowego* (ks. L. Balter SAC).

Podczas Kongresu józefolodzy polscy prezentowali następujące tematy:

— *Kult św. Józefa w kaliskim Sanktuarium w wieku XVII* (ks. W. Hanc)

— *Kult św. Józefa w drukach polsko-niemieckich w XVII wieku* (bp J. Wojtkowski — Olsztyn)

— *Łaskami słynący obraz Patrona Krakowa w wieku XVII* (o. B. J. Wanat OCD — Kraków)

— *Św. Józef w pieśniach słowiańskich XVII wieku* (o. J. Maldanowski CSsR)

— *Mariotypyczna i chrystologiczna orientacja józefologii Jerzego Iwanka, śląskiego jezuita XVII wieku* (ks. T. Fitych — Wrocław)

— *Kult św. Józefa u oo. jezuitów w XVII wieku* (o. B. Natoński TJ — Kraków)

— *Kult św. Józefa w południowo-wschodniej Polsce w XVII wieku* (ks. J. Rąb — Iwonicz)

— *Wkład ks. Adama Opatowczyka w studia polskie o św. Józefie w XVII wieku* (ks. Fr. Bracha CM — Kraków)

— *Kult św. Józefa w kościele i klasztorze Sióstr Bernardynek w Krakowie* (o. S. Ryłko CRL — Kraków)

— *Św. Józef w sztuce na Warmii w XVII wieku* (J. Piskowska — Olsztyn).

W referatach tych omawiano wiele problemów dotyczących kultu św. Józefa w kościele polskim w wieku XVII. Jeżeli weźmie się pod uwagę, że w czasie corocznych sympozjów ku czci św. Józefa w Kaliszu przestawianych jest przeciętnie 8 referatów, to w ciągu minionego dwudziestolecia wygłoszono ich ponad 150. Polskie Studium Józefologiczne powstało bowiem w 1969 r. powołane do istnienia przez ówczesnego rządcę diecezji wrocławskiej — ks. bpa Jana Zarębę. Już dzisiaj trzeba stwierdzić, że na podstawie dotychczasowych opracowań referatów można ująć całokształt józefologii polskiej przynajmniej w ogólnych zarysach.

Referaty prelegetów z innych krajów omawiały różne zagadnienia z zakresu józefologii zarówno biblijnej jak i dziejów kultu św. Józefa w różnych krajach, zakonach czy zgromadzeniach zakonnych męskich i żeńskich; omawiały także dzieła różnych autorów z dziedziny józefologii, kaznodziejstwo, historię łaskami słynących obrazów św. Józefa czy św. Rodziny, dzieje zakonów józefickich, naukę niektórych teologów o św. Józefie oraz wiele innych zagadnień związanych z tematem.

Bogactwo myśli i treści zawartych w tym olbrzymim tomie jest kopalnią wiedzy z zakresu józefologii. Zasadniczo wszystkie artykuły charakteryzują się swartością tematu a podane są w różnych, najbardziej znanych językach świata (francuskim, angielskim, hiszpańskim, włoskim, łacińskim i niemieckim).

IV Międzynarodowy Kongres ku czci św. Józefa w Kaliszu nie tylko ukazał światu olbrzymi dorobek Polskiego Studium Józefologicznego, ale także przybliżył światu kaliskie Sanktuarium, stawiając je na równi z innymi światowymi sanktuariami św. Patriarchy.

Omawiany tom studiów józefologicznych potwierdził działalność Polskiego Studium Józefologicznego, ukazując jego dorobek, zwłaszcza, gdy idzie o wiek XVII i wprowadził polską józefologię na szerokie drogi świata. Tom ten wprawdzie nie jest do nabycia w karju, ale można się z nim zapoznać w zasięgu Polskiego Studium Józefologicznego.

Z racji Kongresu urządzono w krużgankach klasztoru oo. franciszkanów w Kaliszu wystawę poświęconą historii kultu św. Józefa Kaliskiego, historii kongresów józefologicznych oraz historii Polskiego Studium Józefologicznego w Kaliszu. Natomiast w kościele św. Mikołaja bpa w Kaliszu w dniach od 21—30 września 1985 czynna była wystawa znaczka filatelistycznego; była to największa z dotychczasowych — wystawa znaczka religijnego w kraju. Zgromadziła 38 wystawców z kraju (wartość ponad 6 milionów złotych). Organizatorami jej były: Polskie Studium Józefologiczne w Kaliszu i Miejskie Koło PZF w Kaliszu przy współudziale Ogólnopolskiego Klubu św. Gabriela w Poznaniu. Poczta kaliska w dniu otwarcia wystawy stosowała okolicznościowy stempel.

IV Międzynarodowy Kongres Józefologiczny poprzedziły tygodniowe misje parafialne we wszystkich kościołach Kalisza; było to równocześnie przygotowanie do rekonstrukcji Cudownego Obrazu św. Rodziny w kolegiacie (okradziony w nocy z 23 października 1983), w którym szczególną część odbiera św. Józef.

W czasie trwania Kongresu, codziennie przez cały tydzień o godz. 18.00 we wszystkich kościołach Kalisza odbywały się okolicznościowe imprezy religijne: koncerty zespołów wokalnie-muzycznych, występy chórów, recytacje, recitale organowe itp., a potem o godz. 18.30 uroczysta Msza św. koncelebrowana z okolicznościową homilią ku czci św. Józefa. Koncelebram przewodniczyli uczestnicy Kongresu Józefologicznego — krajowi lub zagraniczni. Do bazyliki kolegiackiej każdego dnia przybywały różne pielgrzymki — stanowe: siostry zakonne, klerycy diecezjalni i zakonnicy niemal ze wszystkich seminarium w kraju, młodzież, małżonkowie, chorzy, ministranci, itp.

Dla uczestników Kongresu urządzono także wycieczkę do Zamku w Głuchowie — Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu oraz pielgrzymkę na Jasną Górę.

Na zakończenie Kongresu w niedzielę dnia 29 września podczas uroczystej Mszy św. koncelebrowanej pod przewodnictwem kard. Franciszka Macharskiego abpa metropolity krakowskiego, prymasa Polski kard. Józef Glemp dokonał ponownej koronacji łaskami słynącego Obrazu św. Rodziny wobec wiernych zgromadzonych na Placu św. Józefa obok Kolegiaty.

Na zakończenie dodać jeszcze wypada, że staraniem Polskiego Studium Józefologicznego ukazał się w pierwszych dniach kwietnia br. pierwszy tom *Studia Józefologiczne*, których redaktorem naczelnym jest ks. Michał Chorzępa CM, uczestnik Studium Józefologicznego. Tom ten jest do nabycia w Kolegiacie św. Józefa w Kaliszu, Plac św. Józefa 7.

W bieżącym roku we wrześniu odbędzie się V Międzynarodowy Kongres Józefologiczny w Meksyku. Polskie Studium Józefologiczne reprezentować będzie delegacja złożona z 10 osób; przedstawiony będzie również dorobek Polskiego Studium Józefologicznego dotyczący tematyki Kongresu: *Św. Józef w wieku XVIII*.